

Magyaroktatás Finnországban, finnoktatás Magyarországon

MATICSÁK SÁNDOR

Szervezeti kérdések

Magyarországon a finn, Finnországban pedig a magyar nyelv sokkal fontosabb szerepet kap az egyetemi oktatásban, mint azt a nyelvek „rangsorában” elfoglalt helyük indokolná. Ennek okát a nyelvrokonság megítélésében kereshetjük. A magyar középiskolai tankönyvek jelentős fejezetet szentelnek a nyelvrokonságnak, a hang- és alaktani megfeleléseknek, finnugor nyelvekből vett példákkal megtűzdelve. Az egyetemek magyar szakos hallgatói a nyelvtörténeti tantárgycsoport részeként összehasonlító finnugor nyelvészetet is tanulnak, s egy féléven át ismerkedhetnek valamelyik választott finnugor nyelv – az esetek nagy többségében finn – szerkezetével, rendszerével. Magyarország nagy tudományegyetemein lehet mellékszakként finn nyelvet és irodalmat, ill. finnugor nyelvészetet választani. Sőt, jelenleg egy fővárosi és egy debreceni középiskolában is lehet finn nyelvet tanulni, ill. e tantárgyból érettségizni.

Finnországban a középiskolai könyvek szintén említést tesznek a nyelvrokonságról. Az egyetemi képzésben több intézményben kötelező a féléves magyar nyelv és kultúra kurzus, melynek keretében a hallgatók képet kapnak a magyar nyelv szerkezetéről, történetéről, megtehetik első lépéseiket a magyar nyelv elsajátítása terén, ill. országismereti alapszereket szerezhetnek. Több egyetemen lehet fő- és mellékszakként hungarológiával foglalkozni, s jelenleg két finnországi gimnáziumban lehet magyar nyelvet tanulni.

Az egyetemi finn-, ill. magyaroktatás több évtizedes múltra tekint vissza. Közös – és egyben legmeghatározóbb – jellemvonása mindkét országban az, hogy a rokon nyelvek tanítása a finnugor nyelvtudomány keretein belül kezdődött, ill. részben azon belül folyik ma is.

Magyarországon a nagy tudományegyetemek mindegyikén folyik finn (és finnugor) oktatás. Hazánkban az első finnugor tanszék Budapesten létesült: Budenz József 1872-ben kapott katedrát. Az első finn lektor, Viljo Tervonen, 1943-ban érkezett rövid időre, egy évre fővárosunkba. Őt Santeri Ankeria követte (1945–46), de aztán hosszabb szünet következett. Az 1959-ben megújított magyar–finn kultúregyezmény lehetővé tette a lektori tevékenység felélesztését is, azóta folyamatosan dolgozik finn lektor a budapesti egyetem finnugor tanszékén: Ingrid Schellbach-Kopra (1959–60), Minne Noronen (1961–64), Ulla Hauhia (1965–80), Marketta Huitu (1980–81), Outi Karanko (1981–).

Debrecenben 1914-től oktatnak finn nyelvet. E munkát kezdetben Pápay József, Csúry Bálint, Bárczi Géza professzorok végezték. 1952-ben jött létre a magyar nyelvészeti tanszéktől függetlenül működő finnugor tanszék. Az első finn lektor csak 1971-ben kezdte meg működését (az 1981-ben Budapestre távozó Outi Karanko személyében). Őt követően hét lektor tanított Debrecenben: Marketta Huitu (1981–86), Harri Mantila (1986–87), Irene Wichmann (1987–88), Pirkko Lehto (1988–90), Heidi Vaarala (1990–92), Tuula Jäppinen (1992–96), Anna Tarvainen (1996–).

Szegeden az egyetem megalapítása óta folyik finn oktatás. Az önálló finnugor tanszék 1959-ben jött létre. Az első finn lektor, Maria Vilkuna 1975-ben kezdte meg működését. Őt Markku Raivio (1977–79), Irmeli Kniiivilä (1979–88), Kaija Markus (1988–92), Jaana Nykänen (1992–97) és Rigina Turunen (1997–) követte.

Pécsett hivatalosan 1988-ban alapítottak uralisztikai tanszéket, de már a hetvenes években oktattak finnt az egyetem elődintézményében, a főiskolán. Néhány éve itt is működik finn lektor, Anja Haaparanta személyében. Az ötödik intézmény Szombathely. Itt a Pusztay János vezette tanszéken folyik finnugor, ill. finn oktatás. Néhány éve a piliscsabai székhelyű Pázmány Péter Katolikus Egyetem is feliratkozott e listára: 1994 óta folyik itt finnugor képzés.

Vendégprofesszori státus egyelőre csak a budapesti egyetemen létesült, ezt a tiszteletet ezidáig Matti Vainio, Tuomo Lahdelma, Laila Lehtikainen, Juha Leskinen, Tapio Hokkanen és Petri Lauerma töltötte be.

Finn nyelvet és irodalmat mellékszakként a budapesti és debreceni egyetemen lehet tanulni, míg a többi intézményben specializációra nyílik lehetőség. Összességében elmondható, hogy a magyarországi felsőoktatási intézményekben folyó finn tanítás mindenütt a finnugor (ill. magyar) nyelvészeti tanszék keretein belül zajlik, ill. abból nőtt ki, s ebből adódóan nyelvészeti központú. (Vö. ehhez a témához még: Hajdú Péter, Suomen kielen tutkimus ja opetus Unkarissa [A finn nyelv kutatása és tanítása Magyarországon]. Specimina Fennica I. Szombathely 1989: 89–100).

Finnországban jelenleg három egyetemen lehet hungarológiát tanulni: Helsinkiben, Turku-ban és Jyväskylänben. (Más egyetemeken – Oulu, Tampere, Joensuu – is folyik magyartanítás, de csak bizonyos kurzusok keretei között.) Ezek közül az első kettő „hagyományos” módon vált a magyarságtudományok műhelyévé, míg a harmadik egyetemen újfajta alapokon jött létre a szak.

Helsinkiben már a múlt század végén elkezdődött a magyar nyelv rendszeres tanítása. Magyar lektori státust 1925-ben létesítettek, 1928-ban létrejött a magyar intézet, de utána több mint fél évszázadig kellett várni a következő jelentős lépésre. Döntő fordulatot jelentett, hogy 1983-ban magyar vendégprofesszori státust hoztak létre (Gombár Endre, Szathmári István, Görömbei András, Imre László és Tolcsvai Nagy Gábor dolgoztak-dolgoznak Helsinkiben), 1985-ben pedig megindult a magyar szakos képzés, akkor még mellékszakon, majd 1990-től főszakon is. A magyartanítás a főváros egyetemén mindig is a finnugor képzés szerves részeként funkcionált, strukturálisan a finnugor tanszékhez tartozik, s az oktatás is nyelvészeti központú. A helsinki egyetemen lektorként eddig a következők dolgoztak: Lavotha Ödön (1959–62), Nyirkos István (1962–67), Szabó László (1967–69), Keresztes László (1969–75), Márk Tamás (1975–81), Révai Valéria (1981–84), Csepregi Márta (1984–89), Márk Katalin (1989–94), Máté József (1994–98), Richly Gábor (1998–).

A helsinki egyetem magyar intézete kiadványainak sorában Papp Istvánnak a magyar nyelv szerkezetéről (1964), Weöres Gyulának a magyar és a finn irodalmi kapcsolatokról (1969) szóló értekezései mellett az Aulis J. Joki, Hannu Launonen és Keresztes László által 1974-ben megjelentett Petőfi-fordításgyűjtemény érdemel feltétlenül említést. A másik fontos fórum a finnugor tanszék kiadványainak (Castrenianumin toimitteita) egyik alsorozata, a magyar nyelvoktatással, irodalommal, kultúrával kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó *Folia Hungarica* sorozat, amelynek ezidáig kilenc kötete jelent meg. Ezek egy része nyelvészeti tanulmányok gyűjteménye (FH 1 [1981], FH 3 [1989], FH 4 [1989]); egy része irodalommal, kultúrabefogadással foglalkozó tematikus kötet (FH 2 [1987], FH 7 [1994], FH 9 [1998]); harmadik csoportja pedig egy-egy szerző műve: Szathmári István: Fejezetek a magyar költői stílus történetéből (FH 4, 1990); Görömbei András: A magyar irodalom rövid története (FH 5, 1992); Imre László: Az irodalmi műfajok és létformájuk. Interpretáció elméletek (FH 8, 1996).

A turkui egyetemen az 1920-as évektől kezdve beszélhetünk magyartanításról. A délnyugat-finnországi város egyetemén nem működik magyar vendégprofesszor, s nem létezik külön magyar szak sem, a magyarságtudományi képzés a finnugor szak keretein belül folyik. Az intézmény 1966-ban kapott magyar lektori státust (az eddigi magyartanárok: Jakab László, Simoncsics Péter, Labádi Gizella, Kovács Magdolna, Varga Judit, Vecsernyés Ildikó), a lektor feladata a magyar nyelvi képzésen túl a magyar irodalom és kultúrtörténet oktatása is. Itt is publikáltak magyar anyagot, Csúcs Sándor és Varga Judit később említendő nyelvkönyvei mellett itt jelent meg Jakab Lászlónak a magyar nyelvjárásokat bemutató könyve (*Unkarin murteet*, 1970), illetve ugyanitt látott napvilágot 1991-ben egy kontrasztív nyelvészeti cikkgyűjtemény, amelyben hét tanulmány kapott helyett a magyar–finn összehasonlító nyelvészet tárgyköréből.

A magyaroktatás szervezeti háttere gyökeresen eltérő az ország harmadik hungarológiai műhelyében, Jyväskyläben. E város is igen komoly „magyaros” múlttal büszkélkedhet. Már a II. világháború előtt és után több magyar nyelvész (Lakó György, Papp István, Kálmán Béla) tanított az itt rendezett nyári egyetemi kurzusokon. Az egyetem elődintézményében, a főiskolán 1966-ig magyar tanfolyamokat tartottak, majd 1968-tól – immáron egyetemi keretek között – rendszeres magyaroktatás folyik. 1975-ben lektori státust hoztak létre, a mindenkori lektor (Kiss Antal 1975–81, Keresztes László 1981–84, Kiss Antal 1984–85, Kornyané Szoboszlay Ágnes 1985–89, Varga Pál 1989–92, Maticsák Sándor 1992–96, Sipőcz Katalin 1996–) a finn nyelvészeti tanszék munkatársa, Jyväskyläben ugyanis nincs finnugor szakos képzés. A magyaroktatás történetében a fordulópontot 1989 jelentette, akkor jött létre – Tuomo Lahdelma, korábbi budapesti vendégprofesszor kezdeményezésére – a hungarológia program. (A magyarság iránti érdeklődés a nyelvészeti tanszék mellett más intézetek részéről is megnyilvánult: elsősorban a Matti Vainio vezette zenetudományi tanszéket kell említeni: itt alakult meg az 1980-as években a magyar zene kutatásának centruma, a Kodály-központ.) A hungarológia 1990-ben mellékszak, s 1994-ben főszak lett. A program hat tanszék – finn nyelvészet, történelem, művészettörténet, etnológia, zenetudomány és irodalom – együttműködéseként jött létre, s ebben a nyelvoktatás és a nyelvészeti stúdiumok mellett a többi human tudományterület is komoly szerephez jut.

A jyvaskyläi egyetem hungarológiai intézete 1993-ban kiadványsorozatot hívott életre *Hungarologische Beiträge* címmel, amelyben ezidáig 11 kötet látott napvilágot. Ezek egy része – a szak alapfilozófiáját tükrözve – különböző tudományterületeket (nyelvészet, irodalom, történelem, néprajz stb.) magában foglaló, hungarológiai tárgyú tanulmányok gyűjteménye (HungBeitr. 1 [1993], 5 [1995], 11 [1998]), egy része kontrasztív nyelvészettel, nyelvelsajátítással foglalkozó kötet (HungBeitr. 2 [1994], 3 [1995], 6 [1996], 9 [1997], s megjelent hungarológiai (HungBeitr. 4 [1995]), történelmi (HungBeitr. 7 [1996], 10 [1997]) és néprajzi (HungBeitr. 8 [1996]) tárgyú könyv is a sorozatban. (A finnországi hungarológia történetéről és jelenéről bővebben: Tuomo Lahdelma, *Hungarológiai Finnországban. A paradigmaváltás ideje. Hungarologische Beiträge* 4. Jyväskylä, 1995: 47–54.)

Magyar nyelvkönyvek, nyelvoktató anyagok finneknek

A külföldieknek szóló magyar nyelvkönyvek sorában igen rangos helyet foglalnak el – mennyiségi és minőségi szempontok tekintetében egyaránt – a finnek számára készült oktatóanyagok. Szinnyi József és Matti Kivekäs már 1912-ben magyar nyelvkönyvet jelentetett meg (*Unkarin kielen oppikirja*), amely három részből állt: Szinnyi magyar nyelvtanából, a Kivekäs által válogatott szemelvénygyűjteményből (melyben Vörösmarty, Petőfi, Arany, Vajda, Szabolcska versei mellett Kemény, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi és Herczeg Ferenc prózája is helyet kapott), valamint a kötetet záró mintegy 3500 ezer szót tartalmazó magyar–finn szójegyzékből.

Ugyancsak a háború előtti időszak terméke a kitűnő műfordító, N. Sebestyén Irén tankönyve (*Unkarin kielen opas*, 1931), amely Petőfi Sándor 50 verséhez fűzött nyelvtani és szómagyarázatok segítségével tanítja nyelvünket. 1937-ben jelent meg Lakó György szöveggyűjteménye (*Unkarin lukemisto*), amely Petőfi, Arany, Vörösmarty, Ady, Juhász Gyula, Babits versei mellett népdalokat és népmeséket is tartalmaz. Az 1945 előtt megjelent tananyagok listáján találjuk még Zongor Endre nyelvkönyvét (*Unkarin kielen oppikirja*, 1942) is.

A II. világháború utáni időszak finnországi magyar nyelvkönyveinek sorát Lavotha Ödön–Viljo Tervonen *Unkarin oppikirja* c. nyelvkönyve nyitotta, 1961-ben. A hetvenes és a nyolcvanas években számos finneknek szóló magyar nyelvkönyv jelent meg: Nyirkos István: *Unkarin lukemisto sanastoineen* (1965), Szabó László: *Käytännön unkaria* (1969), Nyirkos István: *Nykyunkarin oppikirja* (1972), Sente Imre: *Unkarin alkeet* (1975), Márk Tamás: *Tessék magyarul! I–II.* (1978–80), Csúcs Sándor: *Unkarin alkeet* (1982), Keresztes László: *Jó napot* (1983), Gerevich Éva–Csepregi Márta: *Unkaria suomalaisille* (1989) és *Lisää unkaria suomalaisille* (1990). A legújabb opusz Varga Judit középaladóknak szóló könyve (*Gyere*

velem! *Unkarin kielen jatko-oppikirja*, 1995). A nyelvkönyvek mellett leíró nyelvtankönyvek is születtek (Keresztes László: *Unkarin kieli*, 1974 és Csepregi Márta: *Unkarin kielioppi*, 1991), amelyek a mai napig fontos segédeszközei a magyarul tanulóknak. (Itt jegyzem meg, hogy Keresztes László finnül megjelent nyelvtankönyve szolgált alapjául a Debreceni Nyári Egyetem Hungarolingua tananyagprogramjában kiadott *Gyakorlati magyar nyelvtan* c. könyvnek, amely már magyarul, angolul, németül, olaszul, franciául és észtül is hozzáférhető, japán fordítása pedig a tervek szerint 2000-ben jelenik meg.) A jyvaskyläi egyetem hungarológiai programjában látott napvilágot Báthory Ágnes újságszövegeket feldolgozó gyakorlókönyve (*Mi újság? Lexikai gyakorlatok gyűjteménye*, 1996), s rövidesen ugyanitt jelenik meg Török Ilona és Lassi Mäkinen *77 magyar ige 707 igekötős alakja finn megfelelőikkel* c. munkafüzete is. S végezetül még egy „finnspecifikus” kiadványról kell szólni: a DNYE már említett Hungarolingua programjában 1993-ban jelent meg Báthory Ágnes és S. Varga Pál *Fonetikai gyakorlatok finneknek – Unkarin kielen ääntämysharjoituksia* c. munkafüzete kazettákkal.

Érdekes jelenség, hogy a finneknek szóló magyar nyelvkönyvet túlnyomó többségét olyan tanárok írták, akik lektorként, magyar nyelvet tanítva több évet töltöttek Finnországban, s működésük eredményeként nyelvoktató anyagokat állítottak össze. (Tudomásom szerint a lektorok ilyen mérvű „aktivitására” más nyelvterületen nincs példa.)

Finn nyelvkönyvek magyaroknak

A Magyarországi finn oktatásban az ötvenes évektől kezdve meghatározó szerepet játszott Papp István munkássága. Könyvein (*Finn nyelvtan* 1956, *Finn nyelvkönyv* 1957, *Finn olvasókönyv szójegyzékkel* 1959, *Finn kresztomatia* 1966, majd ugyanez a könyv *A finn nyelv alapelvei* címmel 1967) generációk nőttek fel. A hetvenes-nyolcvanas években Papp István könyveit az egyetemi magyar szakos képzésben új jegyzetek váltották fel (például Sz. Kispál Magdolna–Minne Noronen–F. Mészáros Henrietta: *Finn nyelv*, Outi Karanko–Pap–Maria Vilkuna–Keresztes László: *Finn nyelvkönyv*, Csepregi Márta: *A finn mint rokonnyelv*, Kiss Antal: *Finn I. évf. magyar szakosoknak*.) 1988-ban jelent meg Gombár Endre és Tuomo Lahdelma szerkesztésében, szintén egyetemi jegyzetként a finn irodalom oktatásában fontos szerepet játszó *Finn irodalmi szöveggyűjtemény*.

A Tanuljunk nyelveket sorozatban 1985-ben jelent meg – jelentős igényt kielégítve – az Outi Karanko–Keresztes László–Irmeli Kniiivilä szerzőgárda által írt kétkötetes *Finn nyelvkönyv* kezdőknek és középhaladóknak szóló első része (amely ezidáig már három kiadást ért meg), míg a haladóknak szóló második kötet 1990-ben látott napvilágot.

A finnországi magyar és a magyarországi finn nyelvkönyvpiacra a kilencvenes évek végén egyaránt egyfajta passzivitás jellemző, amit a kiadók vonakodása, a pénzhiány mellett az is magyarázhat, hogy az egyetemi képzésben is előtérbe kerültek az egynyelvű, a felhasználó anyanyelvéhez nem kötött nyelvkönyvek.

Kétnyelvű (magyar–finn, finn–magyar) szótárak

A két nyelvet érintő első szótár a korábban már említett Szinnyi József *Finn–magyar szótára* volt, amely 1884-ben jelent meg. Ezt 1934-ben követte a Weöres Gyula által szerkesztett *Magyar–finn szótár*, amelyről a szerző ezt írja előszavában: „Megfelelő magyar–finn szótár mindeddig hiányzott, hacsak a finn nyelvű magyar nyelvtanok ilyenmű szójegyzégeit nem vesszük figyelembe. E hiány pótlására, elsősorban gyakorlati célból készült a jelen magyar–finn zsebszótár főleg a finn közönség számára. A szótár anyaga csupán az irodalomban és mindennapi beszédben általánosan használt szavakat és szólásokat öleli fel.”

Ezután több évtizedig várni kellett a következő szótár kiadására: csak 1962-ben jelent meg Papp István – mindmáig használatos – *Finn–magyar szótára*, amely a kilencvenes évek közepén már a 3. (változatlan) kiadásban látott napvilágot. Sajnos, e közép méretű szótár anya-

gának egy része mára már elavult, s már igencsak szükséges lenne egy új, korszerű finn–magyar szótár megjelentetése, ez azonban még várat magára...

1969-ben jelent meg Nyirkos István magyar–finn szótára (*Unkarilais–suomalainen sanakirja*), amelyet rövidesen követett ennek finn–magyar, magyar–finn zsebszótár változata (*Suomi–Unkari–Suomi taskusanakirja*, 1976). Az összesen öt kiadást megélt szótár sikerét bizonyítja, hogy 1996-ban az új, átdolgozott változata (*Uusi Suomi–Unkari–Suomi taskusanakirja*) is napvilágot látott.

Papp István 1963-ban fogott hozzá a magyar–finn szótár anyagának gyűjtéséhez, 1968-ban eljutott a szótár szerkesztési fázisáig, azonban korai halála (1972) megakadályozta abban, hogy munkáját befejezze, mindössze az *elszelel* címszóig jutott el. A szótár anyagának sajtó alá rendezése munkatársára, Jakab Lászlóra hárult, s a *Magyar–finn szótár* végül 1985-ben jelent meg.

A dzsesszfesztiváljairól is ismert nyugat-finnországi város, Pori könyvtára rendkívül gazdag magyar gyűjteménnyel rendelkezik. A könyvtár gondozásában jelent meg 1986-ban Szabó T. Ádám kisszótára, a *Lyhyt unkari–suomi sanakirja*, amely szótövek szerinti csoportosításával, ill. frazeológiai egységek megadásával elsősorban a nyelvészeti középontú nyelvtanításban juthat fontos szerephez.

A magyar–finn kapcsolatok jövője

A fentebbi áttekintésből remélhetőleg kiviláglott, hogy a magyar–finn kapcsolatok múltja és jelene rendkívül gazdag. De vajon mit hoz a jövő? Felgyorsult, rohamléptekkel változó világunkban a régi, hagyományos értékek szerepe veszni látszik. E veszély sajnos a finn–magyar kapcsolatokat is fenyegeti, s a támadások – meglepő módon – elsősorban a finnországi magyaroktatást érik. Jelenleg a legnagyobb és legrégebb intézmény, a helsinki egyetem magyar tanszékének helyzete ingatag: pénzhiányra hivatkozva „hivatalos körök” újra és újra kísérletet tesznek a tanszék tevékenységének korlátozására, a személyi állomány csökkentésére. Eddig a magyar minisztériumok képviselőinek sikerült e törekvéseknek ellenállni – ám a jövőkép egyáltalán nem megnyugtató.

Ugyanakkor azért öröndetes tendenciákról, optimizmusra okot adó eseményekről is be lehet számolni. A finnországi magyaroktatásban, illetve a hazánkban folyó finnoktatásban részt vevő hallgatók létszáma folyamatosan nő, s a folyamatosan bővülő ösztöndíjlehetőségek (Erasmus, CIMO stb.) révén egyre több hallgató tanulhat a célországban (jelenleg például a debreceni egyetemről évente 10-15 diák jut el ösztöndíjasként Finnországba).

S végezetül még egy jelentős eseményt kell megemlíteni: 2001-ben a finnországi Jyväskylä városa ad otthont a magyarságtudomány legjelentősebb seregszemléjének, az ötévente megrendezésre kerülő Nemzetközi Hungarológiai Kongresszusnak. A sorban immáron ötödik csúcsmegrendezés (1981: Budapest, 1986: Bécs, 1991: Szeged, 1996: Róma) remélhetőleg új lendületet ad a Finnországban folyó hungarológiai kutatásoknak, a magyar nyelv tanításának és a magyar–finn kapcsolatok fejlődésének.